

ANDRZEJ KOKOWSKI

POŁUDNIOWA CZĘŚĆ OSADY KULTURY PUCHARÓW LEJKOWATYCH NA STANOWISKU 1C W GRÓDKU NAD BUGIEM, WOJ. ZAMOŚĆ (BADANIA LAT 1984-1986)

W 1983 r. Katedra Archeologii Uniwersytetu M. Curie-Skłodowskiej w Lublinie wznowiła systematyczne badania wykopaliskowe na znanym z literatury, głównie z badań osady KPL, stanowisku 1C w Gródku nad Bugiem, gm. Hrubieszów¹. Część prac prowadzona była w centralnej części tego stanowiska². Miały one za zadanie zweryfikowanie charakteru i przynależności kulturowej „rowu” okalającego tę część osady³. Wykopaliska o znacznie większym zakresie podjęto od 1984 r. w zagrożonej przez intensywną uprawę roli, ale również i zniszczonej, południowej części osady⁴. Głównym motywem tych prac była konieczność ratowania cmentarzyska, znanego w literaturze jako należące do ludności kultury czarniachowskiej z młodszego okresu rzymskiego⁵, aktualnie przypisywanego grupie masłomeckiej⁶. Upřednio ta część stano-

¹ K. Jażdżewski, *Uwagi ogólne o osadzie neolitycznej w Gródku Nadbużnym w powiecie hrubieszowskim (stanowisko 1C)*, APolski, t. 2: 1958, z. 2, s. 279-286; T. Poklewski, *Osada kultury pucharów lejkowatych w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów (stanowisko 1C)*, APolski, t. 2: 1958, z. 2, s. 287-328; J. Kowalczyk, *Osada kultury pucharów lejkowatych w miejscowości Gródek Nadbużny, pow. Hrubieszów w świetle badań 1954 r.*, WA, t. 23: 1956, z. 1, s. 23-48; tenże, *Badania osady kultury pucharów lejkowatych w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów, przeprowadzone w 1955 r.*, WA, t. 24: 1957, z. 1-2, s. 37-52; tenże, *Prace badawcze w 1957 r. osady kultury pucharów lejkowatych w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów*, WA, t. 25: 1958, z. 4, s. 314-321; również badania specjalistyczne: K. Krzysiak, *Materiał zwierzęcy z osady neolitycznej w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów*, WA, t. 23: 1956, z. 1, s. 49-60; K. Łydka, *Oznaczenia petrograficzne przedmiotów kamiennych z osady w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów*, WA, t. 23: 1956, z. 1, s. 61-65.

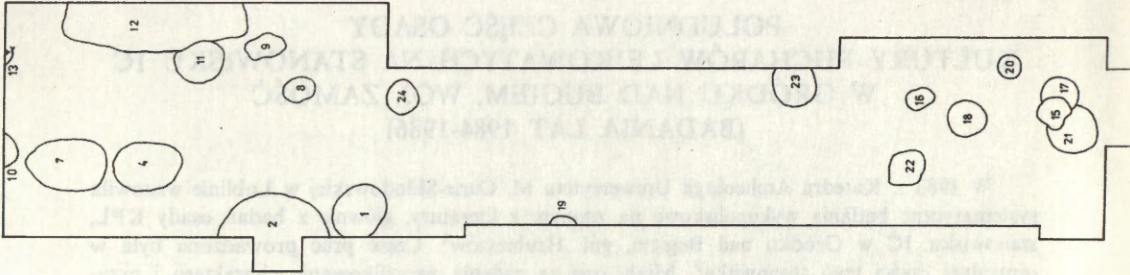
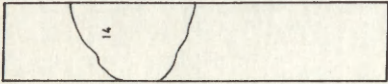
² S. Jastrzębski, *Gródek, stan. 1C, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie*, [w:] *Sprawozdania z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS i Archeologicznego Ośrodka Badawczo-Konserwatorskiego w Lublinie w 1983 roku*, Lublin 1983, s. 8-9, 11; tenże, *Gródek nad Bugiem, stan. 1C, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie*, [w:] *Sprawozdania z badań ... w 1984 roku*, Lublin 1984, s. 7-8; tenże, *Gródek nad Bugiem, stan. 1C, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie*, [w:] *Sprawozdania z badań ... w 1985 roku*, Lublin 1985, s. 4-8.

³ Jastrzębski, *Gródek stan. 1C ...*, s. 8.

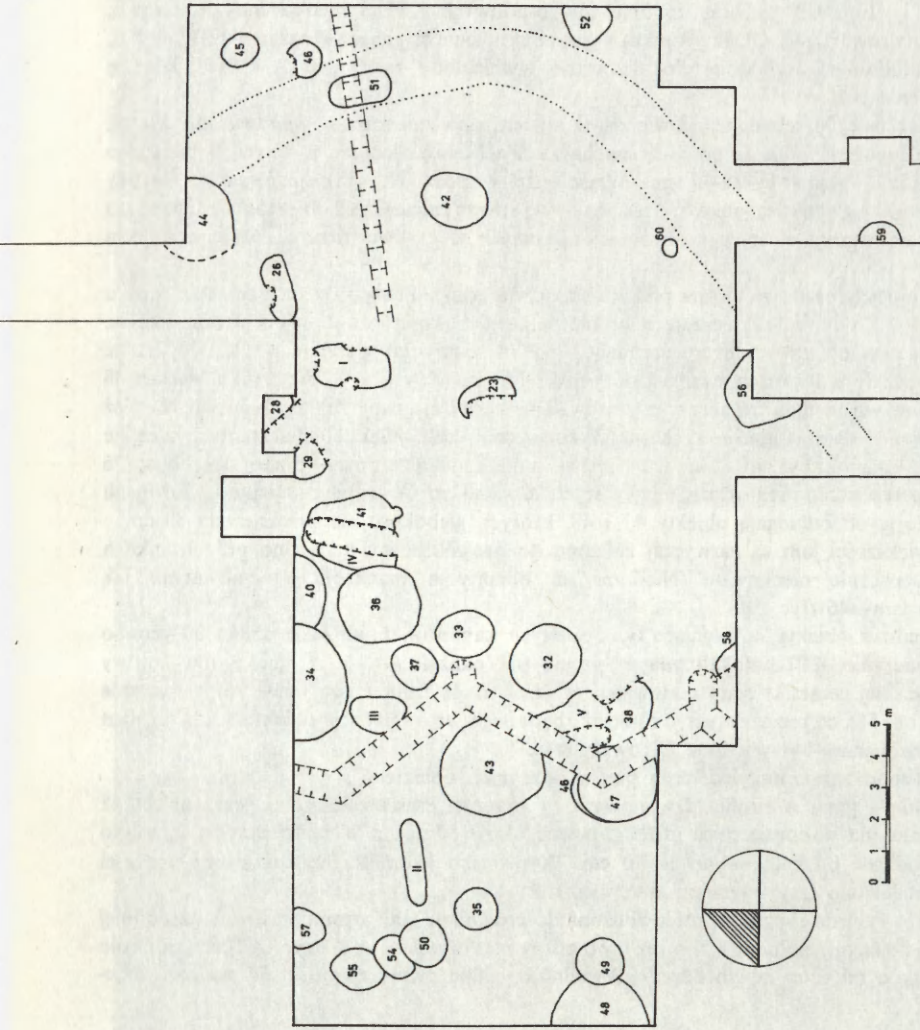
⁴ A. Kokowski, *A. Zakościelna, Grób kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej z Gródka nad Bugiem, stan 1C, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie*, *Spraw. Arch.*, t. 39: 1987, s. 59-60, ryc. 2.

⁵ Kowalczyk, *Prace badawcze ...*, s. 317-318; T. Dąbrowska, *Cmentarzysko kultury czarniachowskiej w Gródku Nadbużnym, pow. Hrubieszów*, WA, t. 39: 1974, z. 3, s. 229-236.

⁶ A. Kokowski, *Zagadnienie interpretacji materiałów typu Masłomecz*, [w:] *Zachodnia strefa osadnictwa kultury czarniachowskiej*, Lublin 1986, s. 71-90; tenże, *Stan badań nad kulturą czarniachowską w Polsce*, [w:] *Zachodnia strefa osadnictwa kultury czarniachowskiej*, Lublin 1986, ryc. 1.

1. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 2. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 3. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 4. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 5. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 6. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 7. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 8. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 9. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 10. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 11. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 12. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 13. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 14. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 15. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 16. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 17. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 18. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 19. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 20. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 21. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].
 22. Kokowski, A. [Title of work], [Journal], [Year].

Ryc. 1. Plan osady KPL i cmentarzyska kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej oraz kultury strzyżowskiej w Gródku nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie

cyframi rzymskimi oznaczono groby nie związane z grupą masłomęczą

(rys. E. Kokowska)

Plan of the settlement of the Funnel Beaker culture and of the cemetery of the Volhyn-Lublin Painted Ware and the Strzyżów culture at Gródek on Bug, site 1C, Zamość province

Roman numerals denote graves not linked with the Masłomęcz group

wiska była badana jedynie wykopami sondażowymi i na podstawie dokonanych w nich odkryć uznano ją za peryferię osady KPL⁷.

W latach 1984-1986 zbadano łącznie powierzchnię około 759 m², co pozwoliło na odkrycie 109 grobów grupy masłomeckiej z młodszego okresu rzymskiego⁸. Zlokalizowano również cmentarzyska kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki biało malowanej — 4 groby⁹ i kultury strzyżowska — 1 grób¹⁰ — oraz 56 obiektów osadowych KPL i nieokreślony kulturowo, prawdopodobny rów (ryc. 1). Obiekty tworzą wyraźne skupienie ciągnące się pasem od SW na NE. Od strony południowo-wschodniej zlokalizowano wymieniony wyżej „rów”, który zdaje się otaczać skupienie jam.

Na niemal całej przebadanej powierzchni stwierdzono zniszczenie warstwy kulturowej, spowodowane regulacją pola za pomocą spychacza. Zachowana jedynie w części N badanego obszaru posiadała miąższość 30-40 cm. Właśnie ze względu na brak przeważnie warstwy kulturowej wymiary głębokości obiektów podaje się od stropu calca. Część obiektów została nadto zniszczona przez wkopy okopów i rowów łącznikowych z lat dwudziestych naszego stulecia (ryc. 1).

Odkryte obiekty osadowe można podzielić na dwie grupy. Pierwsza z nich to małe jamy o średnicy około 1,5-2 m, charakteryzujące się niewielką głębokością do 1 m od poziomu calca. Druga grupa obejmuje duże jamy o średnicy 3,5-5 m, zazwyczaj głębokie od 1,5 do 2,5 m. Wszystkie zawierały w stropach zwaliska dużych brył polepy (ryc. 2). W przypadku obiektu 36 zidentyfikowano wśród nich fragmenty gzymsów. Do pierwszej grupy zaklasyfikowano również nieliczne obiekty nieco różniące się od charakteryzujących ją cech: obiekt 60 miał średnicę zaledwie 0,5 m, obiekt 11 głęboki był na 180 cm (zawierał w spągu kamień żarnowy i rozcieracz); obiekt 26 miał zarys w przybliżeniu prostokątny o wymiarach 220 × 80 cm. W grupie drugiej, od założonych reguł klasyfikujących odbiegają obiekty 47 i 48, których głębokość nie przekraczała 80 cm.

Profile większości jam są zazwyczaj zbliżone do prostokątów i mają dno przy ściankach bocznych nieznacznie nieckowate. Nieliczne są obiekty o przekroju dzwonowatym, jak w przypadku jamy 46 (ryc. 3).

Istnieją jednak obiekty odbiegające od opisanych kanonów. I tak jako obiekt 30 uznano pojedyncze naczynie KPL, zlokalizowane — jak się okazało — w stropie grobu kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki biało malowanej nr III (ryc. 4). Inna z jam miała zarys wyraźnie trapezowaty (ob. 56), co może dotyczyć również zbadanego we fragmencie obiektu 12. W jednym przypadku profil jamy był wyraźnie lejkowaty (ryc. 5).

Postanowiono zaprezentować bliżej pięć z odkrytych obiektów:

Obiekt 46 — jama w profilu dzwonowata, w znacznej części zniszczona przez obiekt 47 (ryc. 3). Średnica na poziomie calca miała zapewne około 50 cm, a w części przydennej około 100 cm. Głębokość od calca wynosiła 90 cm. Wypełnisko jednolite, bardzo jasne. W części przydennej znaleziono trzy fragmenty naczyń KPL.

Obiekt 47 — owalna jama, w profilu zbliżona do prostokąta, zniszczona od strony wschodniej przez okop, a od strony południowej przez grób grupy masłomeckiej nr 80 (ryc. 3). Średnica około 2,5 m, głębokość od calca około 80 cm. Wypełnisko silnie przewarstwione. W stropie zareje-

⁷ Kowalczyk, *Prace badawcze ...*, s. 317, 320.

⁸ T. Borodziej, A. Kokowski, *Gródek nad Bugiem, stan. 1C, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie*, [w:] *Sprawozdania z badań ... w 1984 roku*, Lublin 1984, s. 16; tychże, *Gródek nad Bugiem, stan. 1C, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie*, [w:] *Sprawozdania z badań ... w 1985 roku*, Lublin 1985, s. 14-18; A. Kokowski, *Wielokulturowe stanowisko 1C w Gródku nad Bugiem, gm. Hrubieszów, woj. zamojskie*, [w:] *Sprawozdania z badań terenowych Katedry Archeologii UMCS w 1986 roku*, Lublin 1986, s. 24-27; tenże, *Z problematyki badań cmentarzysk grupy masłomeckiej*, [w:] *Sprawozdania z badań terenowych w województwie zamojskim w 1986 roku*, Zamość 1986, s. 24-26.

⁹ Kokowski, *Wielokulturowe ...*, s. 27; Kokowski, *Zakościelna, op. cit.*; Borodziej, Kokowski, *Gródek nad Bugiem, stan. 1C ...*, s. 18.

¹⁰ Kokowski, *Wielokulturowe ...*, s. 27.

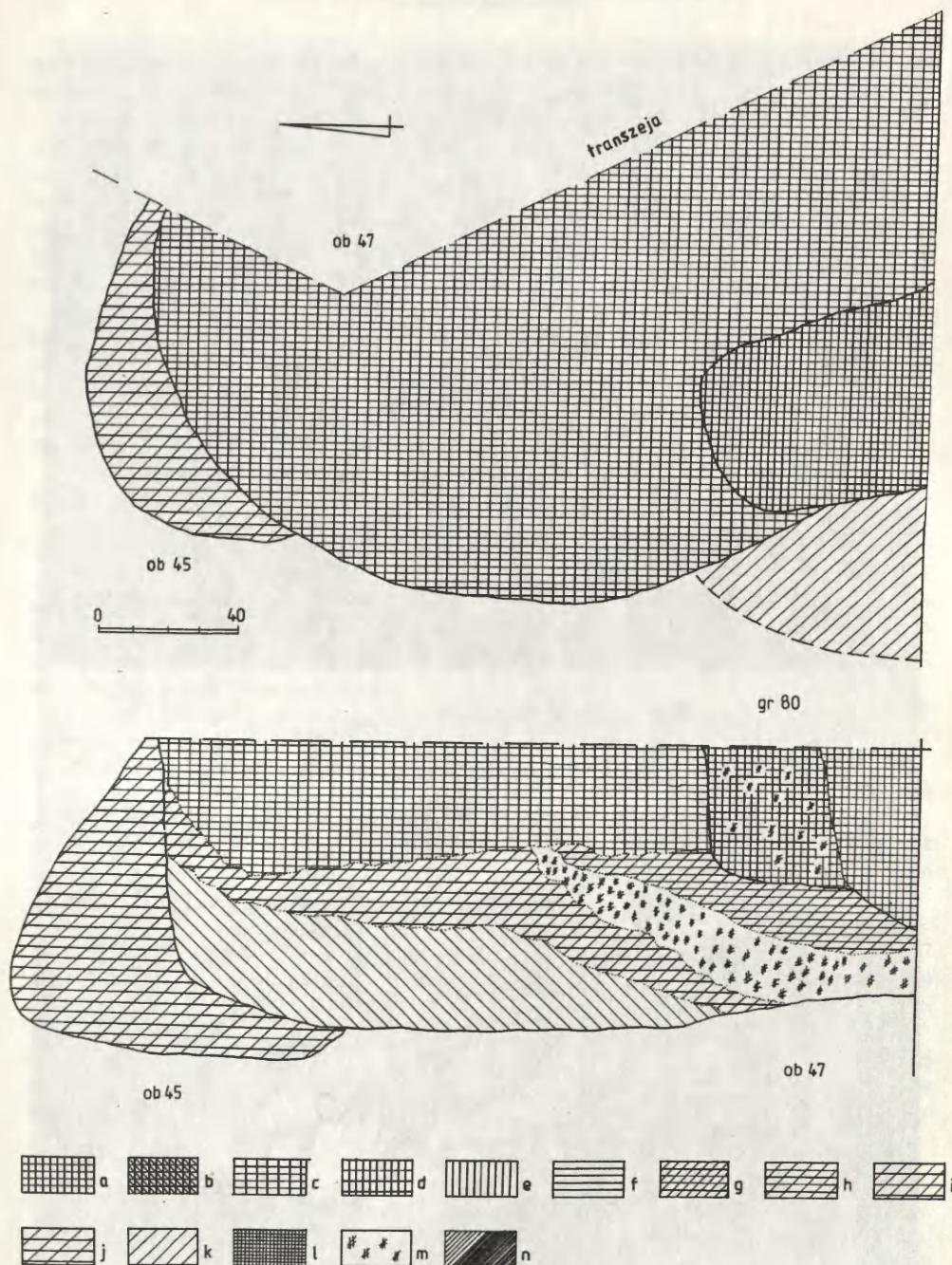

Ryc. 2. Gródek nad Bugiem, stan 1C, woj. zamojskie, zwalisko polepy w stropie obiektu nr 43

a – widok od E *b* – widok od W

Daub rubble in the upper part of feature no 43

a – view from E; *b* – view from W

Ryc. 3. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, plan płaski (a) i profil obiektów KPL oraz grobu grupy masłomęckiej nr 80 (b)

Oznaczenia warstw obowiązują dla wszystkich publikowanych obiektów: a – warstwa brunatna z niewielką zawartością próchnicy; b – warstwa brunatna z niewielką zawartością próchnicy przesycona węglem drzewnym; c – warstwa jasnobrunatna z niewielką zawartością próchnicy; d – warstwa brunatna; e – warstwa brunatna przemyta; f – warstwa jasnobrunatna; g – warstwa jasnobrunatna przemyta; h – warstwa ciemnoszarej gliny; i – warstwa szarej gliny; j – warstwa jasnoszarej gliny; k – warstwa gliny z udziałem gliny jasnoszarej; l – polepa lita lub w dużych bryłach; m – rozdrobniona polepa w warstwie; n – warstwa nasyciona węglem drzewnym

(rys. E. Kokowska)

Ryc. 4. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, obiekt nr 30 – naczynie KPL w stropie grobu kultury wołyńsko-lubelskiej ceramiki malowanej nr III

Feature no 30 – Funnel Beaker vessel in the top part of grave no III of the Volhyn-Lublin Painted Ware culture

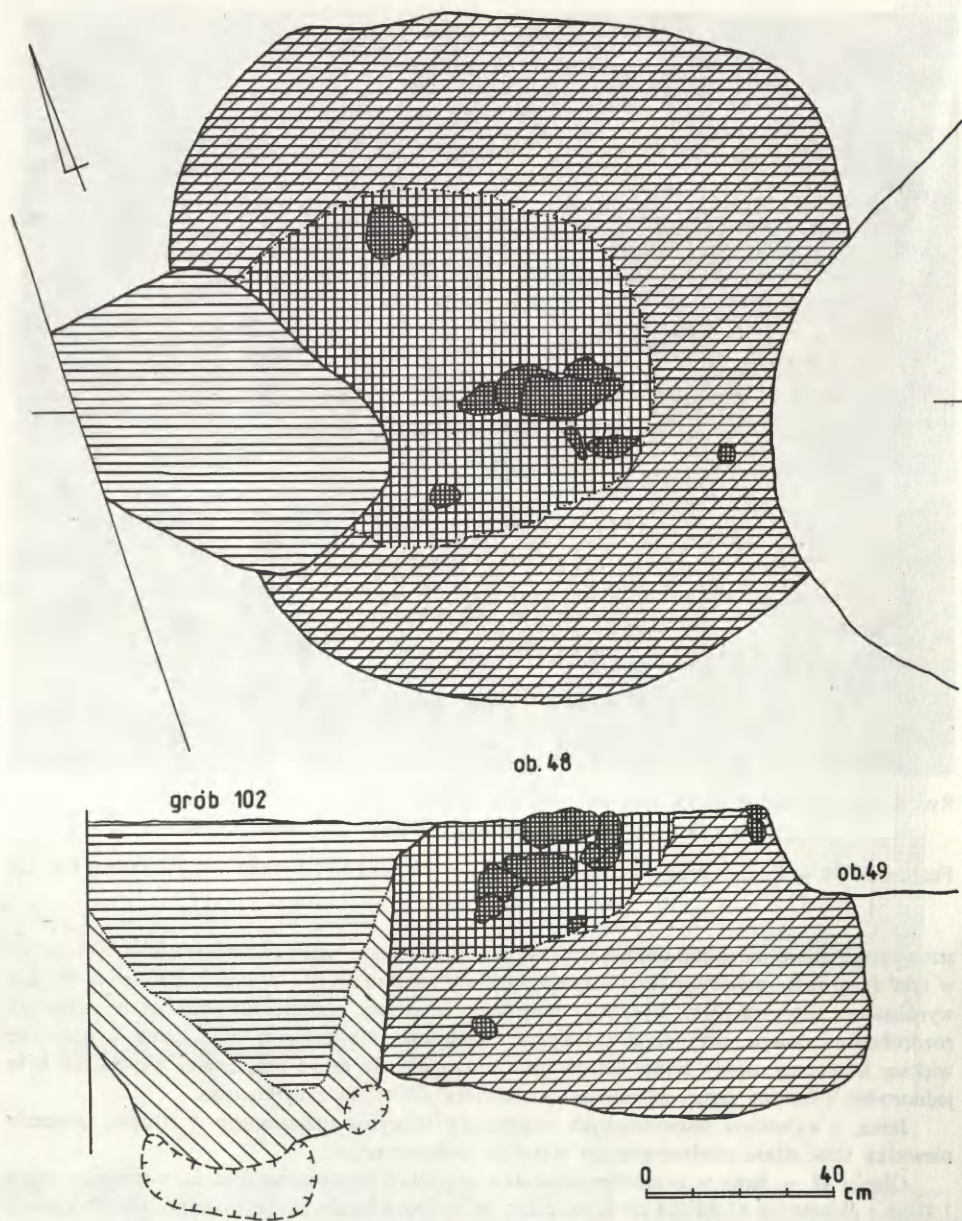
strowano w miarę jednolitą, ciemną warstwę, która zawierała większość materiału zabytkowego, w tym dużą ilość spalonych kości i duże fragmenty naczyń KPL. W części środkowej obiektu wyróżniono trzy warstwy, wyraźnie opadające w stronę południową. Wszystkie zawierały rozdrobnioną polepę, przy czym środkowa z nich była nią znacznie przesycona, a widoczne większe fragmenty nosiły ślady silnego działania ognia. W części przydennej wypełnisko było jednorodne i bardzo jasne, zasadniczo pozbawione materiału zabytkowego.

Jama, z wyjątkiem wspomnianych fragmentów naczynia znalezionej w stropie, zawierała niewielką ilość silnie rozdrobnionego materiału ceramicznego.

Obiekt 48 – jama w przybliżeniu owalna, w profilu prostokątna (ryc. 6), o średnicy około 150 cm i głębokości 65 cm od poziomu calca. W stropie obiektu zarejestrowano duże fragmenty polepy, które wspólnie z silnie rozdrobnionymi jej fragmentami tworzyły nieckowatą warstwę (ryc. 7). Pozostała część wypełniska była bardzo jasna, zawierała niewielką ilość rozdrobnionej polepy i miała strukturę plamistą. Większość materiału zabytkowego została znaleziona

Plan (a) and section of Funnel Beaker features and of grave no 80 of the Masłomęcz group (b)

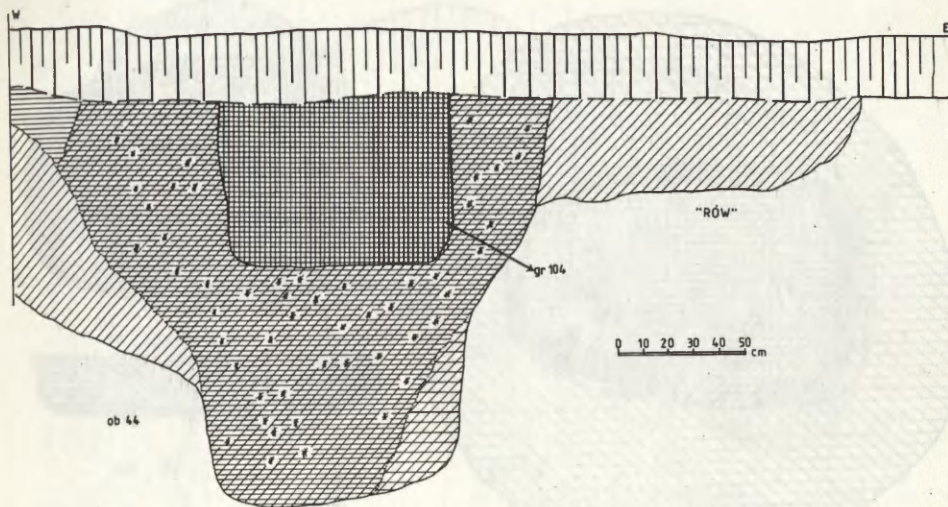
Symbols of layers are the same for all features: *a* – brown layer with a small amount of humus; *b* – brown layer with a small amount of humus and charcoal; *c* – pale brown layer with a small amount of humus; *d* – brown layer; *e* – washed brown layer; *f* – pale brown layer; *g* – washed pale brown layer; *h* – layer of dark grey clay; *i* – layer of grey clay; *j* – layer of pale grey clay; *k* – layer of clay with pale grey clay; – daub, solid or in large lumps; *m* – crumbled daub in layer; *n* – layer with charcoal

Ryc. 5. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie

a – plan płaski obiektu KPL nr 48 i grobu grupy maśtomęczkiej nr 102; *b* – profil południowy obiektu 48 i grobu 102
(rys. E. Kokowska)

a – plan of Funnel Beaker feature no 48 and of grave no 102 of the Maśtomęcz group; *b* – south profile of feature 48 and of grave 102

Ryc. 6. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, północny profil grobu grupy masłomęczkiej nr 104, obiektu KPL nr 44 i „rowu”

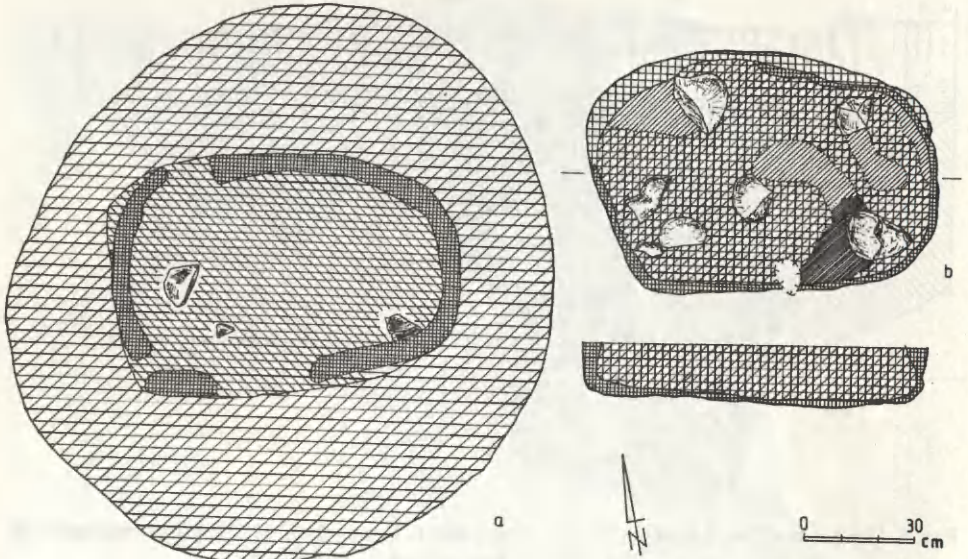
(rys. E. Kokowska)

North profile of grave no 104 of the Masłomęcz group, of Funnel Beaker feature no 44 and of the “ditch”

Ryc. 7. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, profil obiektu KPL nr 48 i grobu grupy masłomęczkiej nr 102

Profile of Funnel Beaker feature no 48 and of grave no 102 of the Masłomęcz group

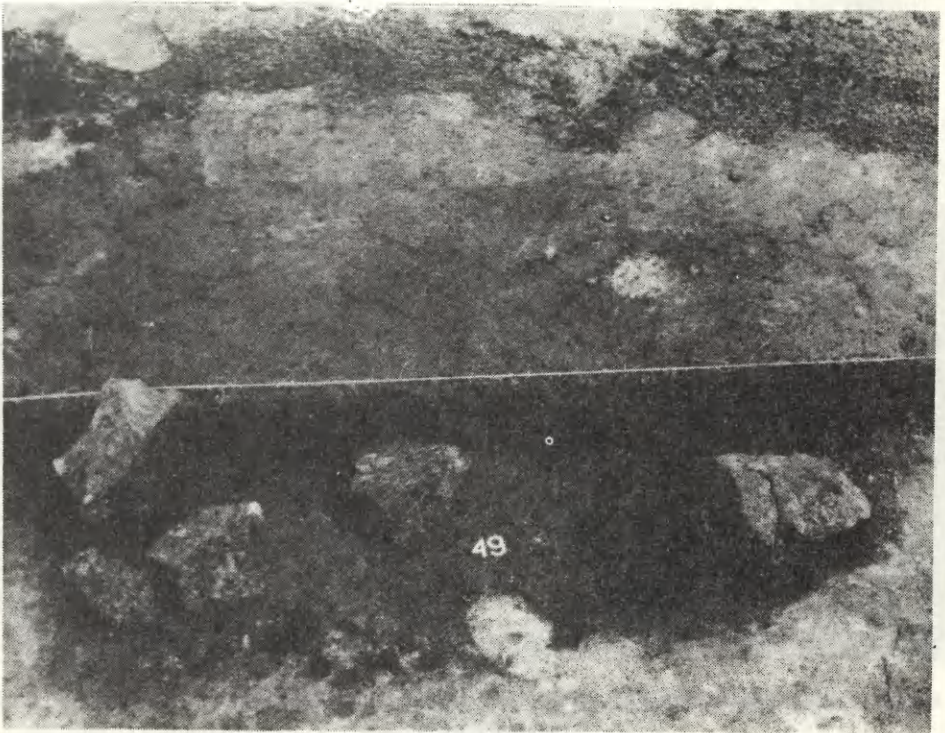

Ryc. 8. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, plan płaski i profil obiektu nr 49
a – na poziomie 43 cm; *b* – na poziomie 60 cm

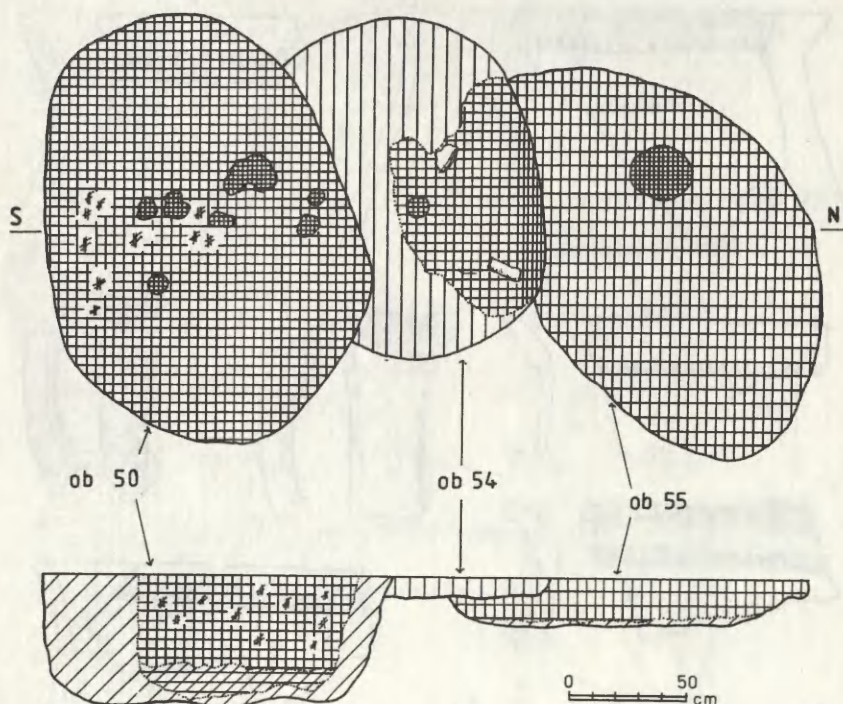
(rys. E. Kokowska)

Plan and profile of feature no 49

a – at the level of 43 cm; *b* – at the level of 60 cm

Ryc. 9. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, obiekt nr 49 – widok od S
 Feature no 49 – view from S

Ryc. 10. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, plan płaski i profil obiektów nr 50, 54 i 55

(rys. E. Kokowska)

Plan and profile of features nos 50, 54, and 55

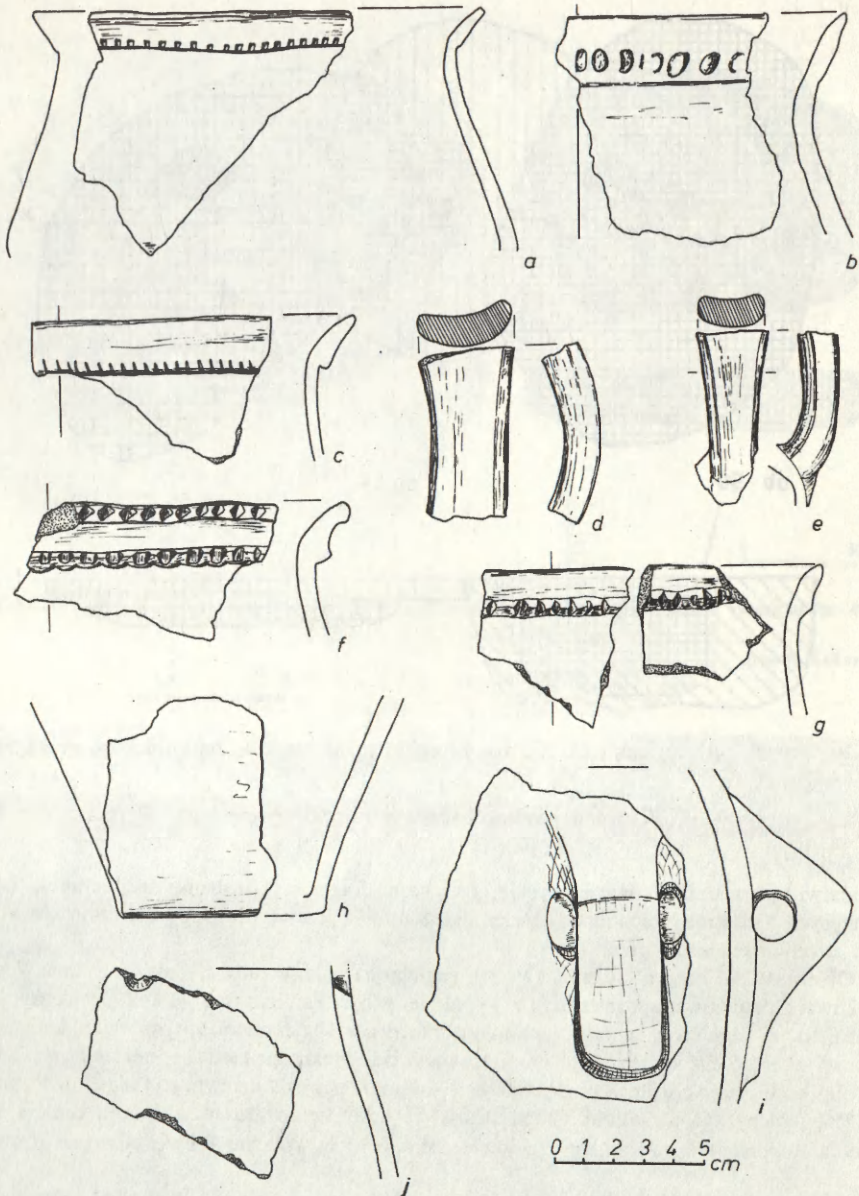
w warstwie pierwszej. W drugiej wystąpiły nieliczne fragmenty rozdrobnionej ceramiki i kości zwierzęcych. Od strony zachodniej obiekt niszczonej jest przez grób grupy masłomeckiej nr 102, a od strony wschodniej przez obiekt 49.

Obiekt 49 – jama o średnicy 145 cm, zagłębiona była w całość na około 15 cm. W części środkowej zlokalizowano konstrukcję z wypalanej gliny i kamieni (ryc. 8). Na głębokości 40 cm odsonięto jej regularny, niemal prostokątny zarys, z silnie przepalonymi ściankami z gliny grubości około 6 cm. W ich obrębie odnotowano pojedyncze, przepalone kamienie (ryc. 8a i 9). Wypełnisko w obrębie ścianek przesycone było dużą ilością węgla drzewnego i silnie rozdrobnioną, sprażoną polepą. Na głębokości 60 cm ścianki zawężyły się do grubości około 2 cm. Na spągu stwierdzono przepalone, połupane kamienie żarnowe oraz wyraźne skupienia węgla drzewnego (ryc. 8b).

W obrębie wypełniska obiektu, jak i konstrukcji, nie stwierdzono materiału ceramicznego. Całość zinterpretowano jako pozostałość pieca.

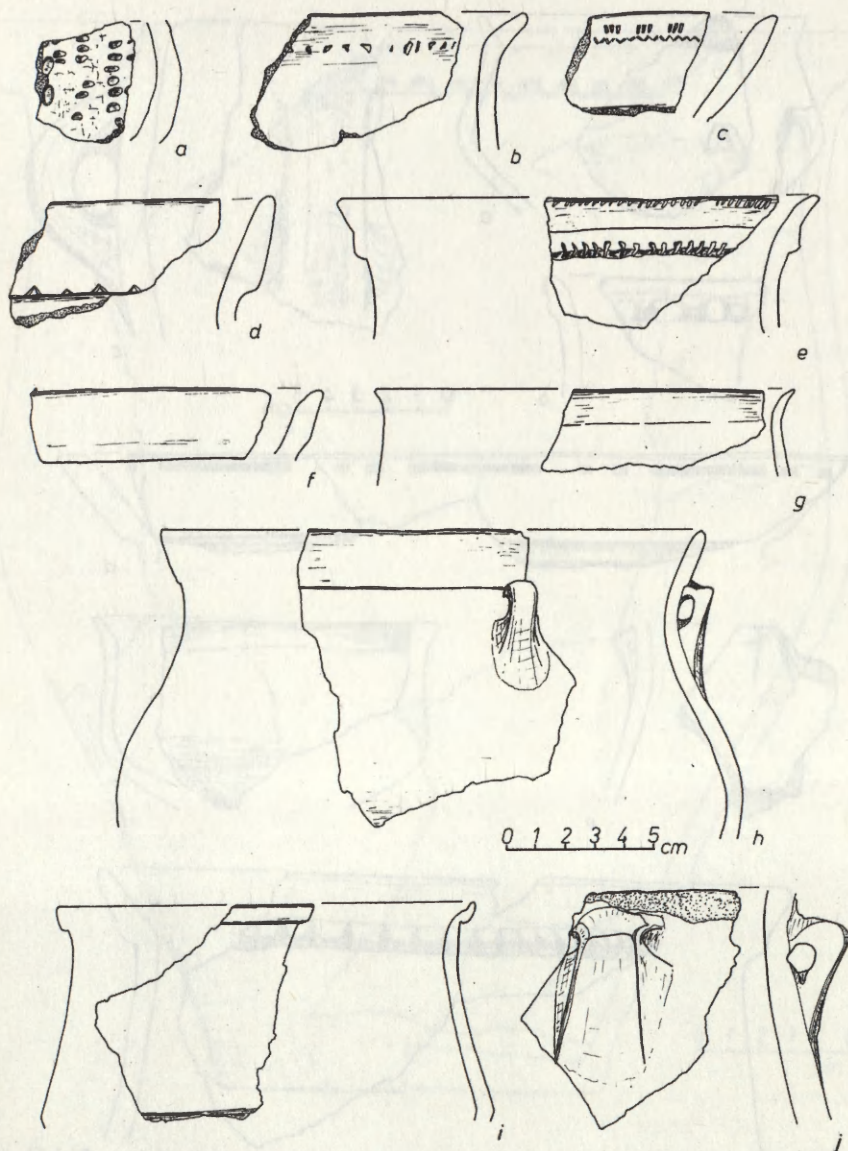
Obiekt 50 – jama owalna o wymiarach 190 × 155 cm i głębokości 55 cm od poziomu calca (ryc. 10). Wypełnisko dzieli się na dwie części. Pierwsza sprawia wrażenie wkopu i powstała ze zglinionej próchnicy, znacznie przemytej, oraz z rozdrobnionej polepy. W jej stopniu rejestrowano duże fragmenty polepy z odciskami konstrukcji drewnianych. Druga warstwa stanowiła otoczenie pierwszej i powstała z silnie przemytej gleby występującej z gliną w układzie plamistym.

Zasadnicza część materiału zabytkowego została zlokalizowana w warstwie pierwszej. W obiekcie znaleziono łącznie 153 fragmenty ceramiki naczyniowej, a wśród nich 21 wylewów, 3 dna, 6 uch, 1 brzusiec z ornamentem i 1 fragment brzuśca ze śladami nawiercania otworu (ryc.11j). Jedno naczynie zachowane było w dużych fragmentach pozwalających na pełną

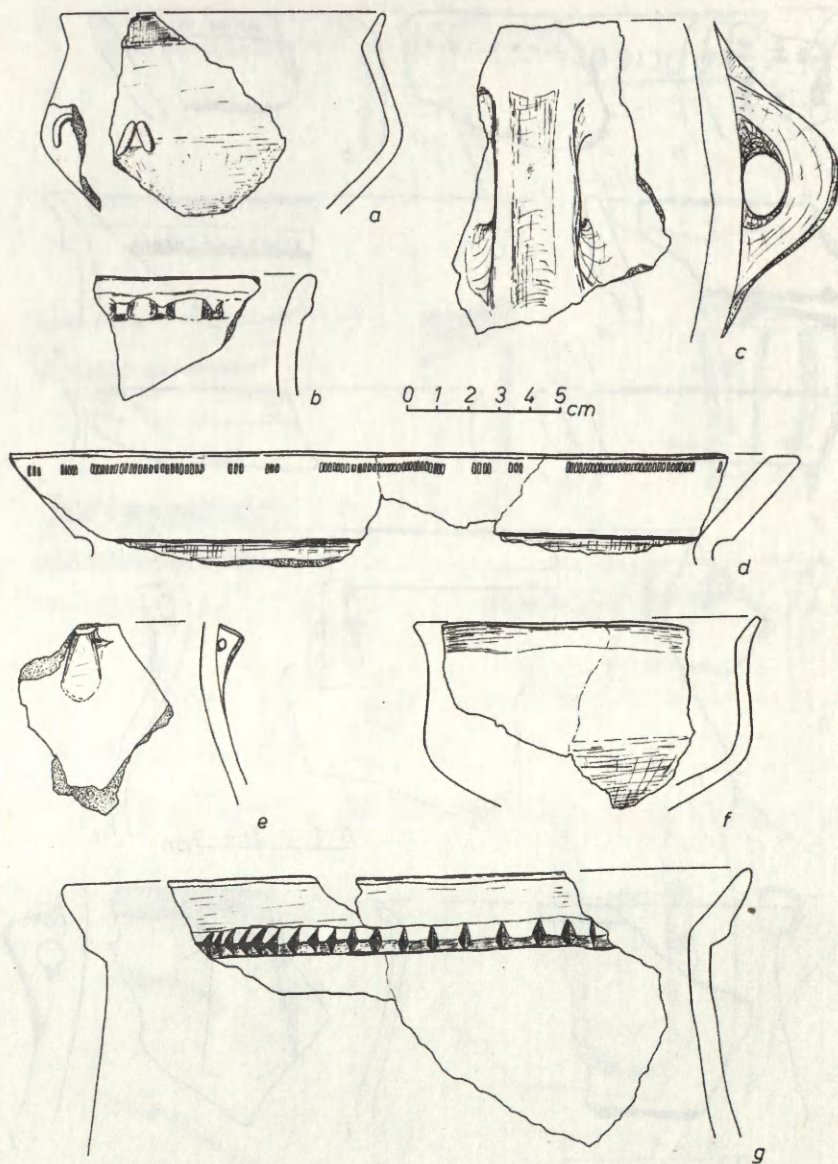
Ryc. 11. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, inwentarz ceramiczny z obiektu nr 50
(rys. E. Kokowska)

Pottery from feature no 50

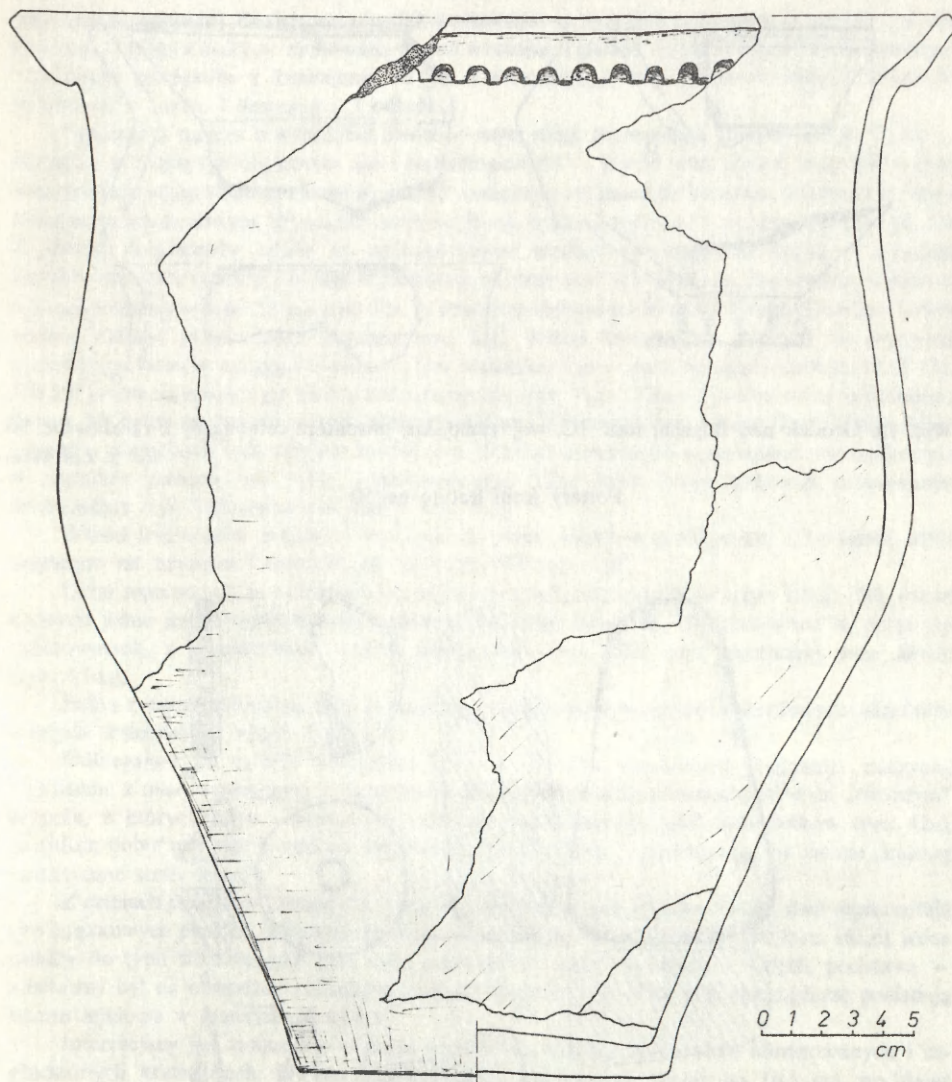
Ryc. 12. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, inwentarz ceramiczny z obiektu nr 50
(rys. E. Kokowska)

Pottery from feature no 50

Ryc. 13. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, inwentarz ceramiczny z obiektu nr 50
 (rys. E. Kokowska)

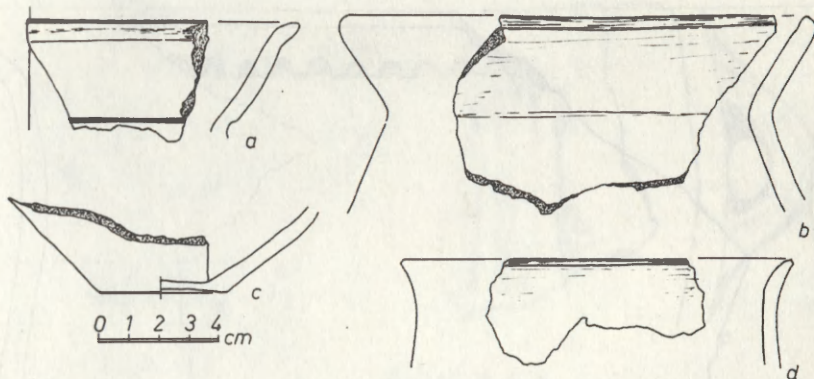
Pottery from feature no 50

Ryc. 14. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, naczynie z obiektu nr 50

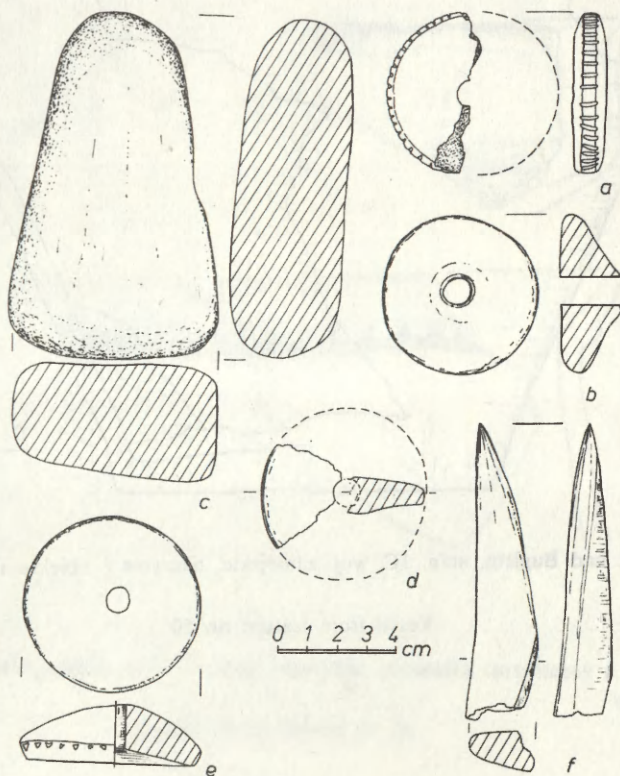
(rys. E. Kokowska)

Vessel from feature no 50

Ryc. 15. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, inwentarz ceramiczny z obiektu nr 50
(rys. E. Kokowska)

Pottery from feature no 50

Ryc. 16. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, inwentarz z obiektu nr 50
(rys. E. Kokowska)

Finds from feature no 50

rekonstrukcję (ryc. 14). Znalaziono również: 4 przęśliki — w tym dwa zachowane w całości, 3 szydła kościane, 1 łyżkę z kości — zachowaną niemal w całości, 1 gładzik (?) kamienny, 1 tłuk krzemienisty i 8 innych produktów z krzemienia, w tym 1 wiórowiec, 1 wiór z wyswieceniem, 1 fragment wiórowca, 1 rdzeń, 1 łuszczeń i 3 odłupki.

Fragmenty naczyń z wyjątkiem dwóch, o czym niżej, reprezentują typowe wyroby KPL — zarówno w sensie typologicznym, jak i technologicznym¹¹. Wśród form naczyń zidentyfikowano wspomniany wyżej słabo profilowany garnek z odgiętym na zewnątrz brzegiem, zdobionym listwą z ornamentem niszowym. Wysokość naczynia 35 cm, średnica wylewu 32 cm, dna 12,5 cm (ryc. 14). Z dwóch fragmentów udało się zrekonstruować nieduże cienkościenne czarki, z wyraźnie zaznaczoną linią brzuśca i brzegiem odgiętym na zewnątrz. Ich wymiary: zachowana wysokość 6,5 cm, średnica wylewu 11 cm (ryc. 13a, f). Prawdopodobnie do tej samej kategorii naczyń będzie można zaliczyć jeszcze jeden fragment (ryc. 12g). Wśród brzegów nie dających się przypisać określonym formom naczyń stwierdzono trzy zasadnicze typy: proste niezgrubione (ryc. 12c,f; 13d; 15a,b), proste ścieniające się ku krawędzi brzegowej (ryc. 11a,b; 12b,g; 13f; 15d) i z wyodrębnioną listwą, zdobioną nacięciami, stempelkiem lub dołkami palcowymi (ryc. 11c,f,g; 12e,d; 13b,g). Kilka brzegów zdobionych było ciągami nakłuc (ryc. 12b) lub szeregowym ornamentem stempelkowym w układzie prostym (ryc. 13d) i złożonym (ryc. 12c). Jeden brzeg zdobiono ornamentem szczypanym (ryc. 11f), jeden nacinanym (ryc. 12e).

Wśród fragmentów wylewów wyróżnia się jeden wyraźnie profilowany, z brzegiem silnie odgiętym na zewnątrz i rowkiem jak do pokrywki (ryc. 12i).

Ucha reprezentują w większości typ kolankowatych, różnej wielkości (ryc. 12h,j; 13e), wśród których jedno jest z wyodrębnioną podstawą (ryc. 11i). Pozostałe reprezentowane są przez typ taśmowatych, z przewężeniem wzdłuż dłuższej osi (ryc. 13c), oraz najpewniej *ansa lunata* (ryc. 11d,g).

Jedna z czarek zdobiona była ornamentem plastycznym w postaci krokwiowato ukształtowanych wałeczków i wąsów (ryc. 13a).

Odbiegające od całości inwentarza jamy nr 50 dwa wspomniane fragmenty naczyń, wykonane z masy ceramicznej z dużą ilością tłuczonych skorup o pomarańczowym „twardym” wypale, z których jeden zdobiony jest ciągami nieregularnych, głębokich dołków (ryc. 12a), znajdują dobre analogie w neolitycznych materiałach Polesia¹², reprezentują tak zwane „kultury neolityczne strefy leśnej”.

Z czterech przęślików, mających w przybliżeniu jednakową średnicę 5,5 cm, dwa reprezentują typ krążkowych płaskich, z których jeden zdobiony jest na obwodzie nacięciami (ryc. 16a,d), jeden należy do typu stożkowatych (ryc. 16b), a ostatni do soczewkowatych z wklęsłą podstawą — zdobiony był na obwodzie trójkątnym stempelkiem (ryc. 16). Wszystkie egzemplarze posiadają liczne analogie w materiałach KPL¹³.

Interesujący jest znaleziony w jamie przedmiot z granitu, o wyraźnie uformowanych i gładzonych krawędziach. Ma on kształt zbliżony do trójkąta wysokości 16,5 cm, podstawę długości 7 cm i grubość 3,6 cm. Płaszczyzny górna i dolna są nieznacznie wklęsłe (ryc. 16c). Mógł on służyć jako gładzik lub kamień szlifierski do obróbki kości — być może nawet krzemienia (?).

Przedmioty wykonane z kości reprezentowane są przez dwa szydła typu „A” Kempistego¹⁴ (ryc. 17a,b), z których jedno zachowane w całości, długości 10,2 cm, szerokości 1,8 cm, ma zaokrąglony tyłec. Jedno szydło można zaklasyfikować do typu „C” Kempistego¹⁵ (ryc. 16f).

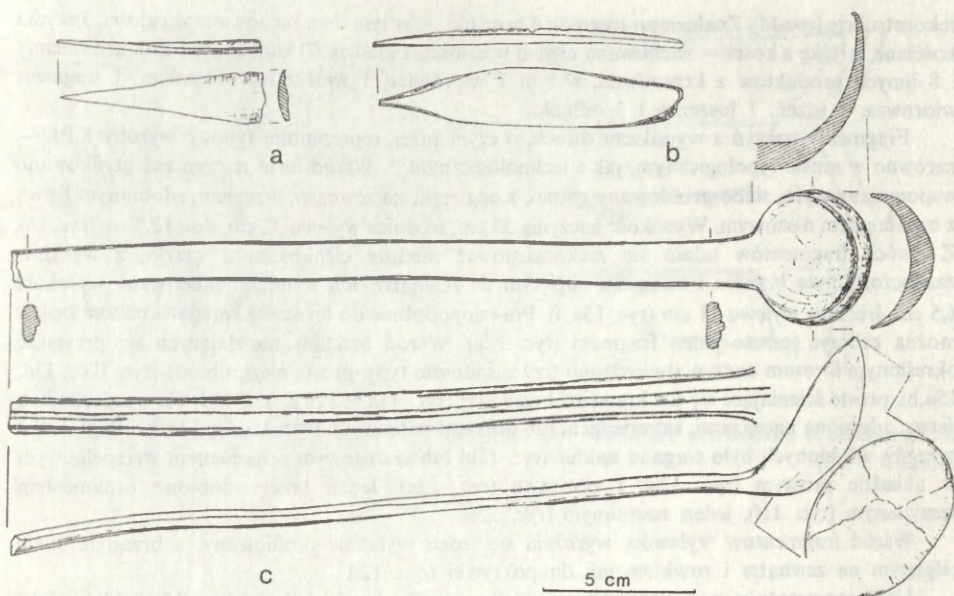
¹¹ Poklewski, *op. cit.*, s. 308-325; Kowalczyk, *Osada ...*, s. 42-44; L. Gajewski, *Kultura czas leżowatych między Wisłą a Bugiem*, Annales UMCS, t. 4: 1949 (1952/1953), sec. F, s. 30-66.

¹² L. L. Zaliznjak, S. A. Balakin, *Janislawyc'ki kul'turni tradicii v neoliti Pravobereżnogo Polissja*, „Archeologija”, z. 49: 1985, s. 44, ryc. 1: 7, 10-14.

¹³ Poklewski, *op. cit.*, s. 324, tabl. XV; Kowalczyk, *Osada...*, tabl. 2: 1-17; Gajewski, *op. cit.*, s. 41, ryc. 19, s. 43, ryc. 20.

¹⁴ A. Kempisty, *Narzędzia z kości i rogu południowej grupy kultury pucharów leżowatych z terenu Wyżyny Małopolskiej*, „Materiały Starożytne”, t. 4: 1958, s. 304, tabl. XCV, XCVI.

¹⁵ Kempisty, *op. cit.*, s. 305-306, tabl. XCVIII.

Ryc. 17. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, inwentarz z obiektu nr 50

(rys. E. Kokowska)

Finds from feature no 50

Znaleziono również unikatową łyżkę wykonaną z kości długiej, przy czym czerpak zrobiony został poprzez wydrążenie jej nasady (ryc. 17c). Zachowana długość płaskiego trzonka wynosi 24,7 cm, szerokość 1,3, a grubość 0,5 cm. Posiada on wymodelowane od strony spodniej żeberko, a przy brzegach zdobiony jest płytkimi, wąskimi rowkami. Owalny czerpak o średnicy 6 i 4,3 cm oraz wysokości 2 cm posiada maksymalną głębokość 1,5 cm. Przekrój łukowaty.

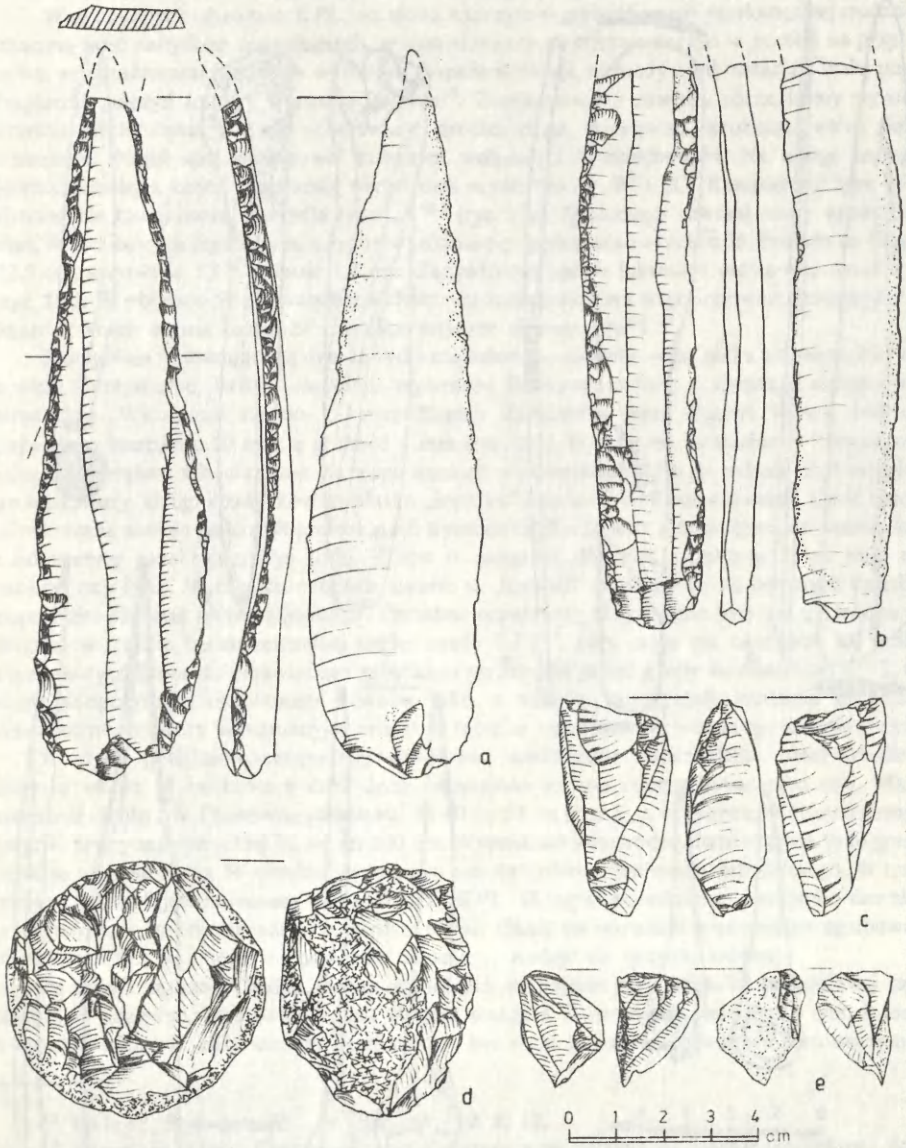
Materiały krzemienne reprezentowane są przez wiórowiec obuboczny zbieżny typu „B” Balcera¹⁶ z wyświecceniem użytkowym – wykonany z krzemienia świciechowskiego – długość 145 mm, szerokość 36 mm, grubość 6 mm (ryc. 18a). Zabytki takie określane są jako sierpce. Wiór z krzemienia świciechowskiego z wyświecceniem użytkowym – w nomenklaturze Balcera sierpiec o bokach surowych – przerobiony na wiórowiec reprezentujący typ „A” Balcera¹⁷ posiadał długość 119 mm, szerokość 23 mm, grubość 8 mm (ryc. 18b). Z surowca świciechowskiego wykonany był jeszcze niewielki fragment wiórowca i dwa odłupki. Rdzeń jednopiętowy o zmiennej orientacji, wysokości 24 mm, wykonany został z krzemienia wołyńskiego (ryc. 18c), tak samo jak dwubiegunowy łuszczeń wysokości 47 mm (ryc. 18c); tłuk średnicy 55 mm i grubości 40 mm (ryc. 18d) i jeden odłupek.

Przedstawione zabytki można uznać za typowe dla inwentarzy KPL¹⁸, przy czym wiórowiec

¹⁶ B. Balcer, *Krzemień świciechowski w kulturze pucharów lejkowatych, eksploatacja, obróbka i rozpowszechnienie*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1975, s. 92, ryc. 17c, s. 97, ryc. 19b; tenże, *Wytwórczość narzędzi krzemianych w neolicie ziem Polski*, Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk – Łódź 1983, s. 133, ryc. 19: 4. Chciałbym niniejszym wyrazić ogromną wdzięczność Kol. Mgr. Jerzemu Liberze za pomoc w klasyfikacji materiałów krzemianych.

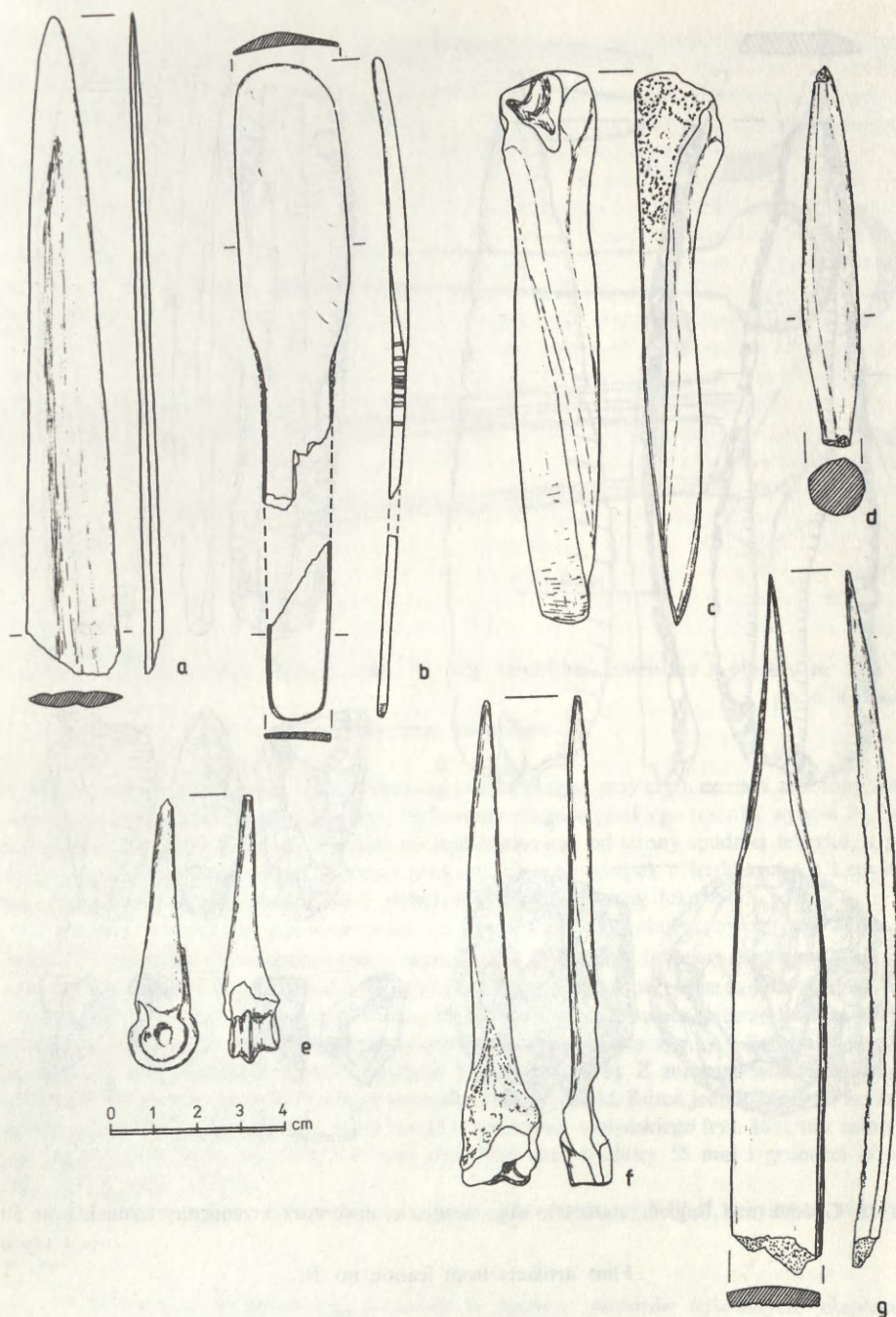
¹⁷ Balcer, *Krzemień ...*, s. 92; Balcer, *Wytwórczość ...*, s. 138, ryc. 20a.

¹⁸ Balcer, *Wytwórczość ...*, s. 130-148; J. Libera, *Przemysł krzemiany kultury pucharów lejkowatych na Lubelszczyźnie*, WA, t. 47: 1982, z. 2, s. 169-189.

Ryc. 18. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, inwentarz krzemienisty z obiektu nr 50
(rys. J. Libera)

Flint artifacts from feature no 50

Ryc. 19. Gródek nad Bugiem, stan. 1C, woj. zamojskie, wybór przedmiotów z kości

(rys. E. Kokowska)

Selection of bone artifacts

dwuboczny zbiczny (ryc. 18a) znajduje również analogie w materiałach kultury Cucuteni-Trypole¹⁹.

W pozostałych obiektach KPL i na złożu wtórnym w grobach grupy masłomeckiej znaleziono znaczną ilość zabytków ceramicznych, w tym elementy plastyczne naczyń w postaci na przykład uch z wyobrażeniami baranków o różnym stopniu stylizacji, niekiedy z inkrustacją z białej pasty i fragmenty naczyń kultury Cucuteni-Trypole²⁰. Zarejestrowano również różne formy wyrobów krzemiennych: siekiery i ich półwytwory, grociki strzał, wiórowce, skrobacze, wióry, formy rdzeniowe. Najczęściej występował krzemień wołyński i świeciechowski. Na uwagę zasługują jednak wyroby z kości. Przeważały wśród nich szydła typów „B” i „C” Kempistego²¹ (ryc. 19e,f), chociaż nie mniej liczne są szydła typu „A”²² (ryc. 19g). Znaleziono również cztery egzemplarze dłut, wśród których regularnością formy wyróżnia się egzemplarz z obiektu 36. Posiada on długość 12,5 cm, szerokość 1,8 i grubość 1,2 cm. Zaopatrzony jest w łukowate ostrze szerokości 1 cm (ryc. 19c). W obiekcie 52 i w warstwie kulturowej znaleziono dwa wrzecionowate groty (ryc. 19d), które również można uznać za charakterystyczne elementy KPL²³.

Szczególnie interesujące są dwa zabytki znalezione – niestety – na złożu wtórnym. Pierwszy z nich to regularne, bardzo starannie wykonane liściowate ostrze, z wyraźnie zaznaczonymi struzinami. Wykonane zostało z kości długiej. Zachowana jego długość wynosi 148 mm, największa szerokość 20 mm, a grubość 4 mm (ryc. 19a). Wydaje się, że można je interpretować jako część sztyletu. Chociaż brak dla niego analogii w materiałach KPL, to jednak mógł on należeć do tej kultury. Drugi z zabytków to płaska „łopatka” kościana, wykonana z żebra. Część szeroka uformowana została na kształt prostokąta o wymiarach 65 × 25 mm, z zaokrąglonymi narożnikami i łukowatym przekrojem (ryc. 19b). Trzon o nieznannej długości, przekroju 15 × 2 mm, miał zaokrąglony tylec. W miejscu przejścia trzonu w „łopatkę” znajdują się na bocznych ściankach poprzeczne nacięcia różnej głębokości. Podobne przedmioty znajdowane były już w Gródku nad Bugiem w trakcie badań centralnej części osady KPL²⁴, przy czym nie określono ich funkcji. Przedmioty zbliżone do omawianego zabytku, z wypełniska grobu grupy masłomeckiej nr 73, były najprawdopodobniej okładzinami końców łuku, a nacięcia zapobiegały zsuwaniu się ciężkiwu. Analogiczne elementy konstrukcyjne znane są także w materiałach z wczesnego średniowiecza²⁵.

W części południowo-wschodniej stanowiska stwierdzono zaciemnienie, obserwowane na długości około 28 m, które z dużą dozą ostrożności można interpretować jako rów. Ma on szerokość około 2 m i nierówną głębokość od 40 do 65 cm (ryc. 5), a w miejscu, w którym przecina go grób grupy masłomeckiej 78, nawet 140 cm. Wypełnisko jednorodne, bardzo jasne. Jego granice czytelne są dość słabo. W obrębie wypełniska nie stwierdzono materiału zabytkowego. W trzech miejscach „rów” jest naruszany przez obiekty KPL. W części południowej jest on bardzo słabo uchwytany, a w czytelnych partiach bardzo płytki. Okala on wyraźnie wspomniane zgrupowanie obiektów KPL, stąd jego intencjonalny charakter wydaje się prawdopodobny.

Po trzech sezonach badań można stwierdzić, że pojęcie peryferyjności południowej części osady jest względne. Wydaje się jednak słuszna uwaga J. Kowalczyka, mówiąca o tym, że osadę w Gródku tworzyło kilka skupień obiektów – być może podporządkowanych rozmieszczeniem

¹⁹ Balcer, *Wytwórczość ...*, s. 202, ryc. 39: 8, 12.

²⁰ Materiały kultury Cucuteni-Trypole występują na omawianej osadzie stosunkowo licznie – Poklewski, *op. cit.*, s. 322, 325, tabl. X; porównaj również z uwagami na temat rozpowszechnienia ceramiki tej kultury w KPL – S. Jastrzębski, *Imports of the Trypole Culture Pottery in the South-Eastern Group of the Funnel Beaker Cultur*, [w:] *Memoires Archéologiques*, Lublin 1985, s. 71-92.

²¹ Kempisty, *op. cit.*, s. 304-306, tabl. XCV-XCVIII.

²² Kempisty, *op. cit.*, s. 311-312.

²³ Kempisty, *op. cit.*, s. 316-317, tabl. CII: 1-10.

²⁴ Poklewski, *op. cit.*, s. 301, tabl. III: 21; Kowalczyk, *Osada ...*, tabl. V: 8.

²⁵ I. Dienes, *Un cimetière de Hongrois conquérants à Bashalom*, AAHung, t. 7: 1956, tabl. LXVI: 1,2; R. Kenk, *Das Gräberfeld der hunno-sarmatischen Zeit von Kokel', Tuva, Süd-Sibirien*, Materialien zur Allgemeinen und Vergleichenden Archäologie, t. 25, München 1984, s. 109, ryc. 20F: 8, s. 125, ryc. 36C: 13, 14; s. 140, ryc. 510: 4.

zagród dla bydła — *craalom*²⁶. Kontynuacja badań omawianej części stanowiska rokuje nadzieję uzyskania szeregu nowych przyczynków dla znajomości osad KPL w strefie Wyżyny Wołyńskiej²⁷.

*Katedra Archeologii UMCS
w Lublinie*

ANDRZEJ KOKOWSKI

THE SOUTHERN PART OF A FUNNEL BEAKER SETTLEMENT
ON SITE 1C AT GRÓDEK ON BUG, ZAMOŚĆ PROVINCE
(EXCAVATIONS OF 1984-1986)

In 1984 excavations were resumed of the southern part of a Funnel Beaker settlement previously examined by means of test trenches. An area of 754 sq m was explored revealing 56 features of this culture and a "ditch" of an unidentified culture (fig 1). The paper describes 5 pits among which an interesting oven (figs 8 and 9). The inventory from feature no 50, which has been described in detail, included a spoon very carefully made from an animal bone (fig 17a). A selection of bone artifacts found in various features has been presented. Of considerable interest are a fragmentary dagger (fig 19a) and probably a part of a bow (fig 19b). Kowalczyk's thesis that several "cattle pens" could have existed on site 1C has been confirmed.

²⁶ Kowalczyk, *Prace* ..., s. 319.

²⁷ Prezentowane badania weszły jakby mimochodem do obszernego programu studiów nad stosunkami kulturowymi na Wyżynie Wołyńskiej w neolicie, których część obejmuje również studia nad KPL; S. Jastrzębski, *Stosunki kulturowe na Wyżynie Wołyńskiej w 1 połowie III tysiąclecia BC*, Archeologiczne Listy, nr 3: 1984, Lublin.